

Anna Ruchat

Repülés árnyékban¹

(részlet)

Szolgalati zsoltár

*Bámulom az eget
megemlékezel róla?*

Magasság: 174
Mellkas kerülete: 87
Felkar kerülete: 26
Súly: 65 kg
Látásélesség — jobb: 2,0
— bal: 1,75
Hallásélesség — jobb: 6
— bal: 6

Egészségi állapot: kiváló

*Bámulom az eget,
kezed művét*

Rendes cipőméret: 43
Ügyelni a gép karbantartásra

a holdat és a csillagokat, amelyeket te alkottál

Hunter MK 58-as gép
1959 óta a svájci hadsereg használatában

Dübendorf, Meiringen, Payerne

Mi az ember

A légierő tisztje
Törzskönyvi száma 7666.36.IZH

*Mi az ember,
hogyan emlékezel róla?*

Szinte még kamasz
haja fekete
szeme barna

*az ember fia,
hogyan gondot viselsz rá?*

1936. március 12, Corseaux – 1960. október 25, Meiringen
Szinte még kamasz

*Megemlékezel róla?
Az ember fiáról*

A hadsereg gondoskodik az özvegyekről és az árvákról

*Bámulom az eget,
a holdat és a csillagokat,
gondot viselsz rá,
az ember fiára?*

1960. október 25.
A Hunter lezuhan a meiringeni repülőtéren
Szinte még kamasz

*Bámulom az eget,
kezed művét,
a holdat és a csillagokat.*

*Mi az ember,
hogyan emlékezel róla,
az ember fia,
hogyan gondot viselsz rá?*

¹ Anna Ruchat édesapja a svájci hadsereg pilótájaként szenvedett halálos balesetet. *Repülés árnyékban* című, triptichonszerűen felépített művének első részében a kislány szemszögéből írja meg a történetet, a második részben a halott apa hangján halljuk ugyanezt, a harmadik részben pedig a tragédia sokáig hozzáférhetetlen dokumentumai alapján, immár felnőttként rekonstruálja az eseményt. Anna Ruchat ezzel a művével elsőként állít emléket azoknak a svájci sorkatonai pilótáknak, akik a hatvanas években hunytak el a nem megfelelően karbantartott repülőgépekkel való kötelező gyakorlatok során. (*Volo in ombra*, Quarup ed., Pescara, 2010 — a szerző szíves engedélyével.)

Sziszüphosz éneke

„Robert végül megígéri feleségének,
 hogy ez lesz az utolsó felszállása. És ekkor
 lezúban; tényleg elképzelhetetlen volna, hogy
 jobban törődjön a feleségével, mint a balállal.”

(Rainer Werner Fassbinder: A filmek felszabadítják a fejet)

Sofia és mamája egy társasház földszintjén laknak, egy kisváros szélén. A háznak kertje is van, benne hinta és egy hóbogyós bokor.

A Hunter MK 58-as gép 1960. október 25-én, kedden zuhant le 15 óra 55 perckor a meiringeni katonai repülőtérén, a légszavár meghibásodása miatt. A becsapódás következtében a gép teljesen megsemmisült, és a pilóta, Kurt R. örmester szörnyethalt.

A mamának lángvörös haja van, és vastag, tömött fonatban hordja, amely eltakarja a nyakát, és a háta közepéig ér. Sok csokoládét vesz, és éjjel eszi meg, miközben a tervrajzokon dolgozik, az asztallapra könyököl, sosem néz fel: ceruzával húzott vonalak — fixpencil, ő így hívja — jelentik a vasbetonfalakat. Iskolákat, óvodákat, uszodákat tervez, pályázatokon vesz részt, versenyez. Sofia éjjel alszik, de ha fölébred, és a mamát nem találja maga mellett, fölkel és lefekszik a cipőspad tetejére a kis lakás előszobájában, mert onnan látja a mama dolgozószobájából kijövő fényt. Az asztal szélére csipetett fémkaros lámpa világítja be az állványra szerelt farostlemez lapot, a pauszpapír-tekercseket, a tekerős ceruzafaragót. Egy kar, egy váll, a mama egyik keze.

A Hunter MK 58-as gép 1960. október 25-én, kedden zuhant le 15 óra 55 perckor a meiringeni katonai repülőtérén, a légszavár meghibásodása miatt. A légszavár leállása

Éjjel, miközben dolgozik, a mama Mozartot hallgat bakelitlemezekről vagy magnófelvételekről. Vasárnap reggel a *Requiem* szól, teljes hangerővel. Esténként, mielőtt leül a tervezőasztalhoz, néha a nappaliban tesz-vesz: egy nagy, sárga szalagos, félprofesszionális készülékkel felveszi a rádió által közvetített hangversenyeket.

A becsapódás következtében a gép teljesen megsemmisült, és a pilóta, Kurt R. örmester szörnyethalt.

A nappaliban áll egy zongora. Sofia számára néma bútor darab, hiszen neki „virslíujjai” vannak. Virslíujjak, ezt hallja a mamától, valahányszor rajzolgatni próbál. A sercegő ceruza — ahogy kövérkés ujjai vonszolják a grafitot — a papíron elmosódott kondenzcsíkot hagy. Sofia nem tud rajzolni, mozdulatai bizonytalanok, összemaszatolja a rajzlapot, felgyűri, Sofiából nem lesz építész, mint a mamája.

Amikor a zongora fedele nyitva van, Sofia elnézegeti a fekete-fehér billentyűket, a közöket, a fekete billentyűk jobban tetszenek neki. De a zongora fedele szinte sosincs nyitva. Csukva van, és letörölték róla a port. A mama csak akkor zongorázik, ha Sofia nincs otthon. Néha hallja a kertből, miközben hintá-

zik, vagy az alacsony kőfalon ücsörög, és nézi a fűben mászkáló bogarakat, és nagyritkán akkor is hallja, amikor hazajön az iskolából. Mama azt mondja Sofiának, hogy szeretett volna a konzervatóriumban tanulni, és úgy mondja, mintha szemrehányás volna.

A légszavár leállása olyan mértékű hidraulikus nyomáscsökkenést idézett elő, hogy már nem lehet rendszeresen kiengedni a futóművet.

Sofiáéknak nincs tévéjük. A nagymamáéknak van, de ők másik városban laknak, az összes osztálytársáéknál is van, és a mama barátnőjének is van, aki egy családi házban lakik a szomszédban.

Estefelé, vagy amikor esik, vagy vasárnap délelőttönként Sofia a nappaliban ül a földön, és egy régi képesújságot lapozgat, mindig ugyanazt: fekete-fehér fotók vannak benne, és történeteket mesélnek, szöveg nélkül. Némelyik lap egészen gyűrött, mások be is vannak szakítva, és cellulusszal ragasztották meg őket. A néhány felirat angolul van, de nem számít, ő még nem tud olvasni. A mama a másik szobában dolgozik. Néha odaviszi őt az ablakhoz, amely a kertre néz, nyitva van, tehát tavasz van. *A vészfékkart nem hozták működésbe.*

Láthatólag a pilóta már csak akkor észlelte, hogy túl gyorsan repül, amikor feltűnt előtte a leszállópálya.

Nők és férfiak, akiket az utcán vagy otthon, életük valamilyen pillanatában fényképeztek le, mosolygó lányok, az utca kövén vagy a nagyvárosok parkjaiban játszó gyerekek. Trikós férfi lebbenő szoknyás nőt ölel magához egy forgalmas járdán. Egy sugárzó arcú nő egy férfival, aki átkarolja a nő vállát, miközben másik kezét domborodó hasán tartja. Apa, aki jobb kezében tartja újszülött fiát, akinek még megvan a köldökzsinórja, háttérben a kimerült anya, szemével mosolyog. *Kb. 550 km/órás sebességgel közeledett a földhöz.* Asszony, egy csupasz konyhában szoptat, hajfűrte előrehull, kombinéja egyik pántja a könyökéig leeresztve, figyelmes arc, az elégedett csecsemő oldalról, aprócska keze az anyja mellén. *Kb. 550 km/órás sebesség.* Idős házaspár hátulnézetben, kézenfogva mennek egy őszi fasorban. *Kb. 550 km/órás sebességgel közeledett a földhöz.*

Kb. 550 km/órás sebességgel közeledett a földhöz. Láthatólag a pilóta már csak akkor észlelte, hogy túl gyorsan repül, amikor feltűnt előtte a leszállópálya.

Csend van a lakásban, amikor Sofia a képes újságot lapozgatja, vagy csak az egyik dialektusban éneklő énekes hangja szól recsegve egy piros-fehér borítójú, negyvenötös fordulatszámú lemezről. A tű megkarcolja a bakelitlemezt, amikor Sofia hozzáér a lemezjátszó lapjához. A mama ilyenkor szórakozottan rászól a másik szobából. Mindig ugyanaz a negyvenötös fordulatszámú lemez, egymás után többször is. Kívülről tudja ezeket a dalo-

kat, nyomorúságról és erőszakról, mindig csak nyomorúságról és erőszakról szólnak.

Sofia nem ismeri azt a világot. Az ő otthona tiszta, a parketta ki van fényesítve: sok hely van itt két ember számára, és sok könyv sorakozik a polcokon.

Sofia kezéhez időnként odatapad a fényes papír. Egy fotót néz figyelmesen. Olykor képes egészen belefeledkezni a fényképbe és a hangba. Sofia ott ül, a hangokkal, az újságra szegezett tekintettel: sugárzó arcú nő van a képen, feje belesüpped a fűbe, aprócska fehér pöttyök, virágok a haja körül, sőt a haján is van belőlük, a kép jobb sarkában a föléje hajló férfi vállának, karjának és tarkójának egy szelete látszik.

Pontosan azon a helyen, ahol Sofia hason fekszik a földön a lemezjátész előtt, az egyik parkettaléc kijár a helyéből. Egy fa téglalap, amelyet Sofia szeret ki-be rakosgatni. Kiveszi a helyéből, és egy kicsit kapirgál alatta, mintha lyukat fúrna a föld középpontja felé.

Feladat: R. örmester egy külön járőrkötelék tagjaként lögyakorlatra indult Axalp térségébe. A lögyakorlat rövid repülési gyakorlattal volt egybekötve. A kötelék Interlakenből indult, és Meiringenben kellett leszállniuk.

Amikor Sofia még egészen kicsi volt, mamája csikos kis overallt adott rá, és magával vitte, ha dolgozni ment, esetleg beadta az óvodába vagy a nagymamához. Sofia viszonylag „önálló” kislány, óráig eljátszik egyedül bármilyen aprósággal. Csak a mamája legyen látótávolságon belül: nem kell, hogy vele foglalkozzék, csak legyen ott és ő láthassa, vagy legalább hallhassa a hangját.

Így aztán amikor mamája kiszáll a kocsiból, hogy beadja őt az óvodába, Sofia bent marad, és belülről magára zárja az autót. Nem szól egy szót sem, egyszerűen megnyomja a központi zár gombját, és olyan tekintettel néz a mamára, amiben nincs sem kihívás, sem könnyörgés, egyszerűen konokul néz. A tekintetével kéri: menjünk innen. A mama visszaül hát a kocsiba, és bosszúsán indít. Sofia csak ül a hátsó ülésen, nem szól. Így mennek egészen az építkezésig, ott a mama leparkol, fogja a táskáját és kiszáll, Sofia követi. Még mindig hallgat: betontömbökből fenyegetőn kimeredező acélrudak, mint fagyos földből kinövő kopár faágak, narancssárga elektromos vezetékek, csövek, malter, Sofia leül és játszani kezd. Körülötte sokszor kiabálva beszélnek egymással a munkások, hogy a zajt túlharsogják: a betonkeverőt, a fűrőgépeket, a markolót; akik a markológép tetején vagy a darun ülnek, sárga védősiskot viselnek, por mindenütt. Hallja a mama hangját, amint dialektusban tárgyal az építésvezetővel.

A kötelék Interlakenből indult, és Meiringenben kellett leszállniuk.

A mama néha odaadja Sofiának a nagypapa tokos mérőszalagját, és ő azzal szórakozik, hogy ki-be húzogatja belőle a szalagot. A nagypapa mérőszalagja lapos, kerek tárgy, az alja és a teteje sötétbarna bőr, középen van egy rézfogantyú, amelyet előbb fel kell csapni, hogy ki lehessen húzni a szalagot. A bőr meleg, a használatától megsötétült, a fém hideg. Sofia ül a napon, és tekergeti a fogantyút. *Meiringenben kellett volna*

A markológépen ülő ember néha maga mellé ülteti a kabinban, miközben dolgozik. Csend van. Szavakra semmi szükség. *Interlaken.* Sofia nézi a markológépes embert. *Meiringen,* és szemével rámosolyog, fülel, foszlányokban hallja a mama hangját, megkönnyebbülten felsóhajt. Sofia mintha álmodna, pedig egy határ-gondolattal van elfoglalva.

Körülbelül 1500 méteres magasságban és körülbelül 6 km-re a leszállópályától az R. örmester által vezetett repülőgép légcavarja hirtelen leállt.

Ez egy bölcsőde lesz, magyarázza a mama. Gyerekek járnak majd ide. De Sofia csak falakat lát, amelyek még nem takarják el az eget, meg betontömbökből kimeredő acélrudakat. A sok gyerek felvidítja az embert, de az egy szem magányos kislány mindenkit zavarba hoz, még a markológépes embert is, akinek pedig egy kosárra való gyereke van otthon, a faluban.

Megkísérelni az azonnali kényszerleszállást a repülőtéren.

Nagymama mintha egy vadgesztenyeburokba volna bezárkózva, Sofia nem meri megérinteni. A nagymama kiegyensúlyozott életet él. Varrónő, fodrász, néhány barátnő, rokonok, akikkel olykor találkozik. Férje mérnökember, nem sok vizet zavar. A nagymama szeret főzni, de nem bírja a rendetlenséget, a szennyes edényt a mosogatóban vagy a kellemetlen szagokat. Sofia már majdnem minden fogást készen lát, vékony borjúszeletek sűrű, bézs színű szósszal leöntve, kapribogyóval megszórva, marinírozott hal. Feszés aszpik, benne fehér csirkehús-darabkák, hosszára vágott, narancsszínű répahasábok, karácsonyi pástétom.

Ősszel a nagymama kötöget, Sofiának készít egy sötétkék, csónaknyakú pulóvert vékony gyapjúfonálból, évről évre ugyanazt a fazont.

Orvosi tényezők kizárhatók. Egészen addig a pillanatig, amikor a repülőgép először érintkezett a földdel, a pilóta cselekvőképességnek bizonyult.

Nagymama kicsi és sovány. Szeret úszni a tóban gumi fürdősapkában, amelyet pertlivel köt meg álla alatt, hogy ne vizezzen be a haját, és még olvasni is szeret. A zöld bársonyhuzatú díványon ülve elmeséli Sofiának, miről szólnak a regények, amelyeket olvas, és néha az operákat is elmeséli, amelyeket lánykorában látott, amikor a háború előtt az unokafivérei elvitték színházba: estélyi ruha, nyakában gyöngysor, ragyogó fények, kristálycsillárok. A mese mind több részlettel gyarapszik, amelyeket részben emlékezetéből húz elő, részben a regényekből kölcsönöz, olyannyira, hogy maga sem tudja már, a fülbevalókból, csipkékből, selymekből és tüllökből mit is látott valójában.

Húsz perccel a felszállás után a pilóta jelentette a meiringeni őrtoronynak, hogy nem működik a bal oldali légcavar.

Akármilyen kedves vendég, három napig untig elég, mondja nagymama, és ez mindenkire érvényes.

Vasárnap Sofia és a mamája gyakran a nagymamánál ebédelnek. Sofia nem bírja az autózást, és amikor megérkeznek, szinte mindig hánynia kell a ház előtti kavicsos. Kiszáll az autóból, és érzi, hogy minden szín elhagyja az arcát, látja, hogy a mama ideges, nagymama ideges, de nem tudja visszatartani hányingerét.

Sofia néha egyedül marad a nagymamával a tágas kertes házban. A nagymama lakásából Sofia a nappalit szereti legjobban. A konyhát és az étkezőt is szereti, ha nagymamának jó kedve van. A hálósobát és a nagypapa dolgozószobáját ki nem állhatja. A mama lánykori szobája megmaradt olyanak, amilyen volt, mondja nagymama. Rózsaszínre festett fabútorok vannak benne. Intenzív, meleg rózsaszín. Az akasztós szekrény ajtaja mögött függ a mama fehér menyasszonyi ruhája, nagyon sima, fényes szaténanyagból varrták, az egész be van vonva tüllel, de nem szabad felpróbálni. Nem szabad kisasszonyost játszani a mama menyasszonyi ruhájában. Amikor nagymama kinyitja a szekrényajtót, hogy megmutassa a ruhát, Sofia megbűvölte bájulja. Enyhe naftalinszag érződik. Ám nagymama rögtön be is csukja a szekrényajtót, és kimegy. Sofia egyedül marad a szobában a rózsaszínű szekrény előtt.

A lögyakorlat rövid repülési gyakorlattal volt egybekötve. A kötelék Interlakenből indult, és Meiringenben kellett volna leszállniuk.

A mama lánykori szobájának falán egy plakát látható. A fekete-fehér fotó egy sötét bőrű fiút ábrázol, aki golyóval játszik a kihalt járdán.

Sofia néha elmegy egészen a küszöbig, hogy onnan szemlélje a képet. A fiú, miközben egyik lábát hátralendíti, a másikat kissé megrogyasztja, szemét konokul a golyóra szegezi.

Mint egy rózsaszínű sírboltba zárva, az akasztós szekrény ajtaja mögött ott lóg a mama menyasszonyi ruhája, és nem lélegzik.

Meteorológiai helyzet: főn és részben borult égbolt. Az időjárási viszonyok nem játszottak közre a balesetben.

A nagymama lakásában van egy szobanövény, amelyet ő „gumifának” hív. Egy cserépben áll a nappali ajtajánál, és fölér az ajtókeretig. Fényes, sötétzöld levelek: a nagymama mindig letörölgeti őket, miután beágyazott. A helyiség csupa fény, még csendesebbé teszik a nagy, keleti szőnyegek és a magas támlájú, párnázott karosszékek: nem úgy, mint a mama és Sofia lakásában, ahol minden bútornak eleven sarka van, a székeknek nincs karfájuk, a fotelek nem párnáztak, hanem olyanok, mint a kitárt madárszárnyak, és könnyedén fel lehet fordítani őket, ha sátrat akar belőlük építeni az ember. A nagymama nappalijába az emberek egyesével mennek be. A teraszon nincsenek sem székek, sem asztalok: nagy, üres térség, ahol tavasszal megjelennek a muskátlik. Az a banális, tolatkodó piros-zöld, mondja a mama, mintha a muskátlik tehetnének róla. A nagymama muskátlijai konformisták, mondja a mama, és Sofia sajnálattal néz rájuk. Bezzeg nem konformisták a szilvafák a nagymama kertjében, meg a hortenziák vagy a hatalmas fehér magnólia, amelynek puha, húsos szirmú, fehér virágai, mint a mama menyasszonyi ruhájának szaténja, csónakokként úszkálnak a felfújható medence vizében, ahol Sofia órákat eltölt a hosszú nyári napokon.

Körülbelül 1500 méteres magasságban és körülbelül 6 km-re a leszállópályától az R. örmester által vezetett repülőgép légcavarja hirtelen leállt.

A nagymama lakása olyan rejtélyeket őriz, amelyeknek megfejtése mintha senkinek sem állna hatalmában. A nagymama csodaszép történeteket mesél, miközben gondosan böködi a vasaló hegyével a nagypapa inggallérját, az asztalterítőket szélét, a hímzett zsebkendőket. Mindig távoli vagy már halott vagy a könyvek lapjai közé zárt emberekről mesél, Sofia az étkezőben, a padon ülve hallgatja, a köténye sarkát morzsolgatja közben, vagy egy konyhaszékre feltérdelve kezét a mosogatóvízbe mártja, és játékbabái edényeit mosogatja.

A konyhában vagy az étkezőben néha megesik, hogy a felnőttek tekintete, hangja találkozik. Ebben a házban a felnőttek sokszor feszültek, idegesek, mintha mindegyikük valami mást várna a másiktól, mint amit kap. A márványlépcsőn, amelynek korlátját fekete műanyag fogódzó fedi, az emberek köszönnek egymásnak, találkozókat beszélnek meg, olykor sírnak. *Huszonhárom perccel a felszállás után.*

A nagymama lakásában Sofia fél a nagypapa felháborodásától, az anyja idegességétől. A nagymama idegességétől is, amikor nincsenek egyedül. A nagypapa szeret kártyázni, és sokszor csal, hogy nyerjen, Sofiát nem érdekli, hogy nyer vagy sem, és ez retentően bosszantja a mamát és a nagypapát is. A nagypapának vizenyős, kék szeme van, amiben mintha minden történet elmérülne. Szőke volt fiatal korában, mondja, miközben végigsimítja hófehér haját, de ezután rögtön el kell mennie, és Sofia ennek jobban is örül. Nem tud mit kezdeni a nagypapával, kegyetlen a távolság kettesük között, jelenléte olyan szorongással tölti el, amit nem tud megfejtetni.

A légszavar leállása olyan mértékű hidraulikus nyomáscsökkenést idézett elő, hogy már nem lehet rendszeren kiengedni a futóművet.

A mama nagyon fiatal és gyönyörű. Sofia nem hasonlít rá. Az emberek néha azt mondják, hogy Sofia a papájára hasonlít, néha nem mondják ki, de világos, hogy ezt gondolják. Sofia jobban szereti, ha nem mondják, mert a papa szó valamiféle nyugtalanságot ébreszt benne. A fájdalom forrása. Olyan, mintha valaki más fájdalma volna ez, amelyet ő kisajátított magának. A mama elmagyarázta neki: még nagyon-nagyon kicsi volt, nincsenek róla emlékei, vagyis nem is sajnálhatja, nem hiányozhat neki olyasvalami, ami sosem volt az övé. Ha az ember sajnál valakit, ha hiányzik neki, akkor érezhet igazán fájdalmat az elvesztése miatt. Vagyis az ő fájdalmának nincsen semmi értelme.

Csak a mama érez igazi fájdalmat, a tragédia éles, hasító fájdalmát. *Műszaki hiba* A mama erős, és éjjel-nappal küzd a fájdalom ellen, mint egy igazi harcos, a firmamentum összes lángoló kardjával. *A baleset fő oka* Sofia tudja ezt, és ezért nem akarja szem elől tévesztetni, fél, hogy ha nincs ott vele, akár egyetlen percre is megfélekedezik a fájdalom veszélyességéről, *a baleset fő oka*, hogy a fájdalom hátbatámadja, és elragadja.

A baleset fő okának tekintendő műszaki hiba mindazonáltal nem sükségszerűen vonta maga után a gép elvesztését és a pilóta halálát.

(Lukácsi Margit fordítása)